

Список використаних джерел

1. Бюджети територіальних громад України. URL: https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/_16360623127390/sheet0 (дата звернення: 17.04.2023).
2. Природні умови та ресурси Тернопільщини. Тернопіль: ТзОВ «Тернограф», 2011. 512 с.
3. Програма соціально-економічного розвитку Купчинецької сільської ради на 2019-2020 рік https://rada.info/upload/users_files/04395544/698744768dd8ff594a9e92731fcf6642.doc (дата звернення: 15.04.2023).

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕРЕЖІ СЕРЕДНІХ МІСТ УКРАЇНИ

Федорець Р.Д.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,

м. Ніжин, Україна

fedorets_roman@ukr.net

Процес формування сучасної мережі середніх міст України розпочався в епоху раннього Середньовіччя. Перше місто, яке нині можна віднести до рангу середніх, було засновано ще на початку VIII століття. Така поселенська мережа, як і будь-яке інше динамічне утворення, постійно зазнавала трансформаційних змін. Досить часто, такі зміни були викликані не лише демографічними процесами, а і докорінною зміною поглядів на саме визначення поняття «середнє місто». Не зважаючи на багатостолітній процес формування мережі міських поселень, впродовж тривалого часу відкритим залишалось питання їх класифікації, яке і на сьогодні не вирішене остаточно.

На території України перша класифікація міських поселень, із виділенням в окремий клас міст середнього розміру, була проведена у 1910 році. За основний критерій, що відрізняв міські населені пункти, було взято показник кількості населення та його зайнятість у сферах діяльності, не пов'язаних із сільським господарством. Відтак, середнім вважалось місто, населення якого становило 10 – 40 тисяч осіб, а обсяги реалізованої промислової продукції складали 100 тисяч рублів [4].

Згідно з даними критеріями, на початок ХХ століття в межах сучасної України виділялось 69 середніх міст. До них входили такі, що наразі перебувають у категорії великих і дуже великих (Вінниця, Чернігів, Кривий Ріг), сучасні середні міста (Ковель, Конотоп, Прилуки), та навіть населені пункти, що зараз перейшли до розряду селищ міського типу та сільських поселень (Браїлів, Ставище, Ялтушків).

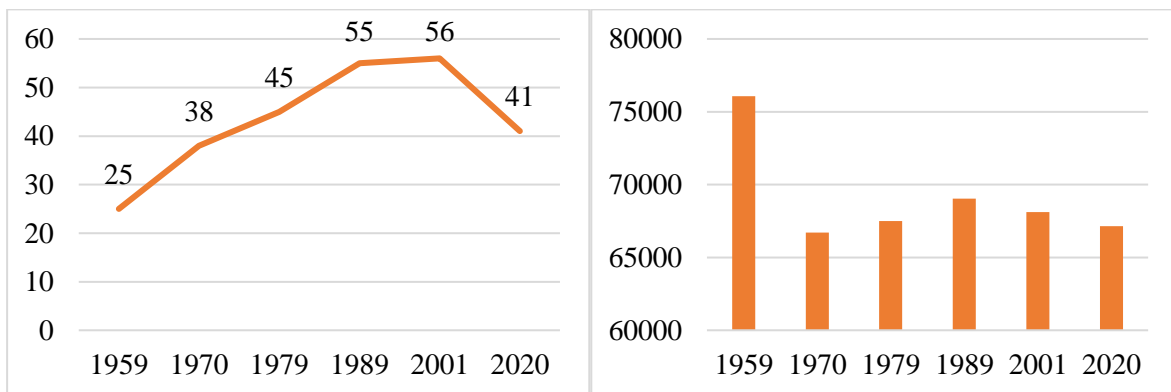
В умовах сьогодення, дані критерії що до кількості населення середніх міст видаються значно заниженими. Однак, враховуючи тогочасний рівень урбанізації та людність міських поселень – такі показники є цілком закономірними.

Внаслідок пришвидшення темпів індустріалізації, а також у зв'язку зі збільшенням людності міських поселень, виникла необхідність внесення змін до критеріїв поділу їх на групи. Відтак, у середині ХХ століття праці присвячені теорії та практиці містобудування зафіксували нові вимоги до класифікації міст. Середніми почали вважатись міста із населенням від 50 до 100 тисяч осіб. Згодом, такий показник з'явився і в офіційних статистичних джерелах [3]. Також існує велика кількість альтернативних підходів до класифікації міських поселень, однак виділення середніх міст із мінімальним 50-тисячним порогом є найбільш поширеним в українській суспільно-географічній науці навіть тепер.

Аналіз процесу трансформації мережі середніх міст на сучасному етапі їх історичного розвитку найбільш доцільно розпочати із середини ХХ століття. Базу даних дослідження склали результати переписів населення УРСР (за 1959 – 1989 роки) надані Державною службою статистики України, а також результати Всеукраїнського перепису населення 2001 року та оціночна людність міських населених пунктів станом на 01.01.2020. На основі зібраних матеріалів було визначено два показники, які у загальних рисах відображають динаміку трансформаційних змін мережі міських поселень: 1) кількісний склад; 2) середня людність (рис. 1).

Так, розглядаючи динаміку кількості середніх міст України за досліджуваний період, можна виявити наступне – із 1959 по 2001 рік кількість середніх міст постійно зростала, а починаючи з 2001 року і дотепер цей показник невпинно зменшується. Хоча негативні тенденції

почали проявлятися вже з кінця 1980-х років, коли за період з 1989 до 2001 року чисельність середніх міст зросла лише на один пункт. Стосовно показників середньої людності – найвищі значення були зафіксовані у 1959 році. Однак, уже у 1970 році даний показник скоротився майже на 14%. Наступні роки характеризувались поступовим зростанням середньої людності досліджуваних міських поселень. Переломний момент настав після 1989 року, коли людність середніх міст почала стрімко зменшуватись.

Побудовано автором за даними [1, 2]

Рис. 1. Кількість середніх міст (одиниць)
та їх середня людність (осіб) за 1959 – 2020 роки

Таким чином, найбільш бурхливий період розвитку мережі середніх міських поселень припав на 1959 – 1970 роки. За цей час кількість середніх міст збільшилась на рекордні 13 одиниць. Дане явище можна пов'язати з різким зростанням кількості населення (демографічний вибух) у середині ХХ століття, та міграцією сільських жителів до міських населених пунктів. Водночас внаслідок появи великої кількості нових середніх міст, населення яких не перевищувало 55 – 60 тисяч осіб, середня людність даної категорії міських поселень суттєво скоротилась. У наступні десятиліття зростання чисельності таких населених пунктів сповільнилось та поступово почала зростати їх середня людність. Починаючи з кінця 1980-х років розпочався процес вилюднення середніх міст, який значно активізувався в середині 1990-х та триває до тепер. Такі населені пункти втратили вагому частку свого соціально-економічного потенціалу, що зумовило, зокрема, посилення міграційного відтоку населення до більш економічно привабливих міст.

Так, за період із 1989 до 2020 кількість середніх міст скоротилась на 26,8%, а їх середня людність зменшилась на 3%. З огляду на перебіг демографічних та міграційних процесів у середніх містах, подібна тенденція збережеться і надалі.

Також варто розуміти, що представлене дослідження не враховує наслідків військової агресії російської федерації на території України, які різко погіршили і без того непросту демографічну ситуацію. Особливо це стосується Донецької та Луганської областей, де розміщується 32% всіх середніх міських населених пунктів. У майбутньому, знадобиться більш детальний аналіз трансформаційних змін всередині мережі середніх міських поселень.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 14.02.2023).

2. Офіційна сторінка Всеукраїнського перепису населення. URL: <http://www.ukrcensus.gov.ua/> (дата звернення: 21.03.2023).

3. Поручинський В. І., Сосницька Я. С. Класифікація і типологія міських поселень України. Часопис соціально-економічної географії. Харків, 2015. Вип. 18(1). С. 98 – 101.

4. Семенов-Тян-Шанский В. П. Город и деревня в европейской России: очерк по экономической географии. СПб.: Тип. В. Ф. Киршбаума, 1910. 212 с.